

Türkiye’de Emekliliğe Geçişi Etkileyen Faktörler

Factors Affecting Transition to Retirement in Turkey

Dr. Öğr. Üyesi Gülbin ERDEM KARAHANOĞLU

İstanbul Medeniyet Üniversitesi

Siyasal Bilgiler Fakültesi

İktisat Bölümü

İstanbul Medeniyet University

Faculty of Political Science

Department of Economics

gülbin.erdem@medeniyet.edu.tr

Ocak 2020, Cilt 1, Özel Sayı, Sayfa: 100-118
January 2020, Volume 1, Special Issue, Page: 100-118

P-ISSN: 2146-0000

E-ISSN: 2146-7854

©2010-2020

www.dergipark.org.tr/cider

İMTİYAZ SAHİBİ / OWNER OF THE JOURNAL

Abdurrahim ŞENOCAK
(ÇASGEM Adına / On Behalf of the ÇASGEM)

EDİTÖR / EDITOR IN CHIEF

Dr. Elif ÇELİK

EDİTÖR YARDIMCISI/ASSOCIATE EDITOR

Esra TAŞÇI

TARANDIĞIMIZ İNDEKSLER / INDEXES

ECONLIT - USA
CABELL'S DIRECTORIES - USA
ASOS İNDEKS - TR
INDEX COPERNICUS INTERNATIONAL - PL
KWS NET LABOUR JOURNALS INDEX - USA

YAYIN TÜRÜ / TYPE of PUBLICATION

PERIODICAL - ULUSLARARASI SÜRELİ YAYIN
YAYIN ARALIĞI / FREQUENCY of PUBLICATION
6 AYLIK - TWICE A YEAR

DİLİ / LANGUAGE

TÜRKÇE ve İNGİLİZCE - TURKISH and ENGLISH

PRINT ISSN

2146 - 0000

E - ISSN

2146 - 7854

YAYIN KURULU / EDITORIAL BOARD

Prof. Dr. Mustafa Necmi İLHAN – Gazi Üniversitesi
Prof. Dr. Özlem ÇAKIR – Dokuz Eylül Üniversitesi
Doç. Dr. Mehmet Merve ÖZAYDIN- Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Dr. Öğretim Üyesi Nergis DAMA – Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Dr. Elif ÇELİK – ÇASGEM

ULUSLARARASI DANIŞMA KURULU / INTERNATIONAL ADVISORY BOARD

Prof. Dr. Yener ALTUNBAŞ *Bangor University - UK*
Prof. Dr. Mehmet DEMİRBAĞ *University of Sheffield – UK*
Prof. Dr. Shahrokh Waleck DALPOUR *University of Maine – USA*
Prof. Dr. Tayo FASOYIN *Cornell University - USA*
Prof. Dr. Paul Leonard GALLINA *Université Bishop's University – CA*
Prof. Dr. Douglas L. KRUSE *Rutgers, The State University of New Jersey - USA*
Prof. Dr. Özay MEHMET *University of Carleton - CA*
Prof. Dr. Theo NICHOLS *University of Cardiff - UK*
Prof. Dr. Mustafa ÖZBİLGİN *Brunel University - UK*
Prof. Dr. Yıldırım YILDIRIM *Syracuse University - USA*
Doç. Dr. Kevin FARNSWORTH *University of Sheffield - UK*
Doç. Dr. Alper KARA *University of Hull - UK*
Dr. Sürhan ÇAM *University of Cardiff - UK*

ULUSAL DANIŞMA KURULU / NATIONAL ADVISORY BOARD

Prof. Dr. Ahmet Cevat ACAR *Türkiye Bilimler Akademisi*
Prof. Dr. Cihangir AKIN *Yalova Üniversitesi*
Prof. Dr. Yusuf ALPER *Uludağ Üniversitesi*
Prof. Dr. Onur Ender ASLAN *Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi*
Prof. Dr. İbrahim AYDINLI *Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi*
Prof. Dr. Mustafa AYKAÇ *Kırklareli Üniversitesi*
Prof. Dr. Mehmet BARCA *Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi*
Prof. Dr. Aydın BAŞBUĞ *İstanbul Gelişim Üniversitesi*
Prof. Dr. Eyüp BEDİR YÖK
Prof. Dr. Vedat BİLGİN *Cumhurbaşkanlığı Sosyal Politika Kurulu*
Prof. Dr. Erdal ÇELİK YÖK
Prof. Dr. Toker DERELİ *Işık Üniversitesi*
Prof. Dr. Gonca BAYRAKTAR DURGUN *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi*
Prof. Dr. E. Murat ENGİN *Galatasaray Üniversitesi*
Prof. Dr. Bülent ERDEM *Cumhuriyet Üniversitesi*
Prof. Dr. Nihat ERDOĞMUŞ *Yıldız Teknik Üniversitesi*
Prof. Dr. Halis Yunus ERSÖZ *Gençlik ve Spor Bakanlığı*
Prof. Dr. Seyfettin GÜRSEL *Bahçeşehir Üniversitesi*
Prof. Dr. Nükhet HOTAR *Dokuz Eylül Üniversitesi*
Prof. Dr. Erdal Tanas KARAGÖL *Yıldırım Beyazıt Üniversitesi*
Prof. Dr. Aşkın KESER *Uludağ Üniversitesi*
Prof. Dr. Muharrem KILIÇ *Yıldırım Beyazıt Üniversitesi*
Prof. Dr. Tamer KOÇEL *İstanbul Kültür Üniversitesi*
Prof. Dr. Metin KUTAL *Gedik Üniversitesi*
Prof. Dr. Adnan MAHİROĞULLARI *Cumhuriyet Üniversitesi*
Prof. Dr. Ahmet MAKAL *Ankara Üniversitesi*
Prof. Dr. Hamdi MOLLAMAHMUTOĞLU *Çankaya Üniversitesi*
Prof. Dr. Sedat MURAT *Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi*
Prof. Dr. Süleyman ÖZDEMİR *Bandırma Onyedli Eylül Üniversitesi*
Prof. Dr. Ahmet SELAMOĞLU *Fenerbahçe Üniversitesi*
Prof. Dr. Haluk Hadi SÜMER *Selçuk Üniversitesi*
Prof. Dr. Dilaver TENGİLİMOĞLU *Atılım Üniversitesi*
Prof. Dr. İnsan TUNALI *Boğaziçi Üniversitesi*
Prof. Dr. Fatih UŞAN *Yıldırım Beyazıt Üniversitesi*

Prof. Dr. Cavide Bedia UYARGİL İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. Recep VARÇIN Ankara Üniversitesi
Prof. Dr. Erinç YELDAN İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi
Prof. Dr. Kemalettin AYDIN Sağlık Bilimleri Üniversitesi
Prof. Dr. Yücel UYANIK Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Prof. Dr. Erdiñ YAZICI Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Dr. Gökçe OK İçişleri Bakanlığı

**Dergide yayınlanan yazılardaki görüşler ve bu konudaki sorumluluk yazar(lar)ına aittir.
Yayınlanan eserlerde yer alan tüm içerik kaynak gösterilmeden kullanılamaz.**

*All the opinions written in articles are under responsibilities of the authors.
The published contents in the articles cannot be used without being cited.*

Türkiye’de Emekliliğe Geçişi Etkileyen Faktörler Factors Affecting Transition to Retirement in Turkey

Gülbin Erdem Karahanoğlu¹

Öz

Emeklilik süreci en genel şekilde kişilerin orta yaş sonundan yaşlılığa adım attıkları geçiş dönemini ifade eder. Bu geçiş aktif işgücünden iş hayatının dışına çıkışı temsil etmektedir ve finansal ile sosyo-demografik faktörlere bağlı olarak değişmektedir. Bu çalışmanın amacı, Türkiye’de mevcut emeklilik sisteminde yaşlı kişilerin iş hayatından çıkış kararlarını incelemek ve bu süreci etkileyen faktörleri (yaş, cinsiyet, medeni durum, eğitim durumu, bakmakla yükümlü olunan kişi, çalışma durumu, sahip olunan çocuk sayısı, konut mülkiyeti, genel sağlık durumu, gelir durumu ve mevcut finansal durum) ortaya koymaktır. Bu çerçevede Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından sağlanan 2013-2016 Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması Panel Veri Seti kullanılmaktadır. Demografik ve sosyo ekonomik faktörlerin ileri yaşlarda olan çalışan kadınların emeklilik kararlarında anlamlı şekilde etkilemediği görülmüş, sağlıklı, yüksek eğitimli, yüksek gelir düzeyinde olan aynı yaş grubu erkekler ise emekliliklerini erteleyerek işgücünde daha uzun kaldıkları gözlemlenmiştir.

Anahtar kelimeler: Emeklilik Kararları, İşgücü Piyasaları, İstihdam, Çoklu Terim Modelleri

Abstract

The retirement process, in general, refers to the transition period in which people take steps from the middle age to the old age. This transition represents an out-of-work state from an active labour force and varies depending on financial and socio-demographic factors. The aim of this study is to examine the decisions of older people who are in employment in the current pension system and the factors that influence this transition (age, sex, marital status, educational status, dependents shall be the person, employment status, owned number of children, residential property, general health status, income status and current financial situation) in Turkey. In this context, Income and Living Conditions Survey Panel Dataset obtained by Turkish Statistical Institute (TÜİK) is used from 2013 to 2016. Demographic and socio-economic factors have significant effects on retirement decisions of older men in employment, whereas better health, attaining higher education, having dependent children, marital status and income level are found to have not significant impact on retirement decisions of women of the same age group and being employed in Turkey.

Keywords: Retirement Decisions, Labour Markets, Employment, Multinomial Logit Models

¹ Dr.Öğr. Üyesi, İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, İktisat Bölümü, gülbin.erdem@medeniyet.edu.tr

GİRİŞ

Emeklilik sistemi ve sistemin sürdürülebilirliği, çoğu ülkede nüfus yaşlanmasında hızlı bir artış yaşanması nedeniyle önemli konular haline gelmiştir. OECD ülkelerinde yaşlı insan sayısında keskin bir artış ve emeklilik yaşlarının artması önümüzdeki 50 yılda ileri yaş gruplarının istihdam oranlarında ciddi bir düşüş olması beklenmektedir. (OECD, 2017a). Bu bağlamda kişi başına artan emekli sayısı sosyal güvenlik sistemlerinin finansmanı üzerinde büyük bir baskı yaratacaktır. Türkiye’de ise bundan farklı olarak diğer ülkelerle karşılaştırıldığında erken emeklilik problemi vardır. Emeklilik sistemi 2008’e kadar sık sık uygulama ve kapsamın değişmesinden dolayı, genç denilebilecek yaştakilerin erken emekli olmasına yol açmış ve bu durum uzun vadede ekonomik ve sosyal refah açısından ciddi bir maliyet oluşturmuştur. Aynı zamanda yaşlanma süreci ile birlikte işgücüne katılımdaki süregelen düşüş önemli bir sorun haline gelmiştir. 2016 yılında 50-74 yaş arası yaşlı kişilerin istihdamında Türkiye OECD ülkeleri arasında %33 ile en düşük orana sahiptir. İstihdam içerisinde cinsiyet farkı göz önüne alındığında ise OECD ülkeleri ortalamasından yaklaşık 2,5 kat daha fazladır. Diğer bir deyişle yaşlı kişilerin istihdamında cinsiyet ayrımının en keskin olduğu ülkedir (OECD, 2016).

İleri yaşlardaki kişilerin işgücü piyasasından çıkışı hakkında gelişmiş ülkelerle ilgili geniş bir literatür vardır. Türkiye’de çalışmalarda daha çok işgücü piyasasındaki hareketler incelenerek işgücü piyasasındaki statüler arası geçiş olasılıkları incelenmiştir (Tansel ve Kan, 2011; Alcan ve diğerleri, 2015). Ancak Türkiye’deki yaşlıların işgücü geçişlerini inceleyen çalışmalar az olmakla birlikte Türkiye’de yaşlı istihdamın emeklilik sürecini ve bu süreci belirleyen etmenlerin belirlenmesinde yeterli değildir. Bu anlamda ileri yaşlardaki kişilerin işgücü piyasasındaki hareketleri ve buna etki eden faktörlerin tespiti bu çalışmanın en önemli katkısıdır. Bu açıdan bu çalışma mevcut sorunlar içerisinde ileri yaşlardaki bireylerin işgücünden çıkış kararlarına işgücü arzı yönünden odaklanmakta ve bu sürecin yapısal belirleyicilerinin tespit edilmesini amaçlamaktadır. Bu kapsamda TÜİK’in Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması (GYKA) panel mikro veri seti geçişkenlik sürecini belirlemede bireyler hakkında sosyo-demografik, işgücü piyasaları, hane halkını ekonomik durumu hakkında zengin bilgiler içermektedir. Bundan dolayı bu çalışmada GYKA’nın 2013-2016 dönemini kapsayan panel mikro veri seti kullanılmıştır. Çok terimli (multinomial) logit modelleri kullanılarak ileri yaşlardaki kişilerin özellikle istihdam durumundan emeklilik durumuna geçişleri ile istihdam durumundan emeklilik dışındaki diğer gruplar için işgücü dışına çıkma olasılıkları ve bu olasılıkları etkileyen faktörler incelenmiştir. Çalışmanın ikinci bölümü ilgili literatür taramasını, üçüncü bölüm yöntem ve kullanılan veri seti özelliklerini, son bölüm ise model sonucunda ortaya çıkan bulguları ve sonuçları içermektedir.

1. İlgili Literatür Taraması

Emeklilik literatüründe hane halkı mikro veri setlerini kullanarak emeklilik davranışlarını modelleyen çalışmalar daha çok Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve Avrupa ülkeleri için çok yaygındır. Fields ve Mitchell (1984), Gustman ve Steinmeier (1984) ve Lumsdaine ve Mitchell (1999), ABD’de çalışan ileri yaş grubundaki kişilerin istihdamdan emekliliğe geçiş süreçlerinin klasik geçiş süreci olan emekli olup işgücünden çıkma dışında emekli olmadan önce iş saatlerini azaltma, iş kurma yada esas işi dışında başka bir işe geçme gibi farklı yollar izlediklerini belirlemiştir. Dolayısıyla emekliliği yaşa bağlı olarak emekli aylığı bağlanarak işgücünden tam çıkış olarak tanımlamak kapsayıcılığını kısıtlayan durumu ifade eder. Literatürde emeklilik çok yönlü bir kavram olarak ele alınır. Örneğin Borland (2005) kariyer işi ile emeklilik

arasında bir geçiş süreci olduğunu ve bu geçiş aşamasını sürecin uzunluğu, işin türü, niteliği, çalışılan sektör, istihdam yeri (örneğin ev ya da işverenin yerinde çalışma gibi), çalışma saatleri, yaş, emekli maaşı alıp almama gibi özellikler belirlemektedir. Öte yandan literatür emekliliği statik olmaktan ziyade dinamik bir kavram olduğunu ve emekliliğin tek bir gösterge yerine birkaç gösterge ile ifade edilebileceğini vurgulamaktadır. Denton ve Spencer (2009) 1982-2007 arasında yapılan çalışmalarını inceleyerek literatürde kullanılan emeklilik durumunu ifade eden temel göstergeleri belirlemiş ve bu göstergeleri en sınırlayıcı durumdan en kapsamlı duruma göre sınıflandırmışlardır. En sınırlayıcı kavram olan 55 ve üstü yaş grubunda olan kişilerin işgücünden tamamıyla çıkışından başlayan ve en kapsayıcı grubu ifaden eden kategoriler sırasıyla çalışma saatlerinde ve/veya gelirden azalış, minimum çalışma saatlerinin altında çalışma ve/veya kazanılan gelirin asgari gelirin altında olması, emekli maaşı almaya hak kazanma, iş hayatının ileriki dönemlerinde meslek ya da iş değiştirme, esas işini bırakma ve son olarak kişinin emekli olma durumunun kendisinin değerlendirmesidir. Çalışmalar emeklilik sürecini tanımlarken bu göstergelerden bir tanesini aldığı gibi birkaç tanesinin farklı kombinasyonlarını dikkate almışlardır.

Literatürde kavramsal tartışmaların yanında emeklilik sürecini etkileyen demografik ve sosyo ekonomik özelliklerin üzerinde durulmuştur. Emekliliğe ilişkin çalışmalarda ortak görüş emekliliğin yaş ile birebir bir ilişkisinin olduğu ve kişilerin orta yaş ve üstü dönemlerinde emekli olma ihtimallerinin yaş ile birlikte artış gösterdiğidir (Gordon ve Blinder, 1980, Fields ve Mitchell, 1984; Blundell ve Tanner, 1999; Blundell, Meghir ve Smith, 2004; Warren, 2008 ve Alper, 2018). Emeklilik yaşı ülkeden ülkeye değişmekle birlikte, zorunlu emeklilik yaşları ülkelerin sosyo ekonomik özelliklerine, yasal düzenlemelere ve hukuki koşullara bağlıdır. Yaş ilerledikçe kişilerin yaşlılık riskini nasıl deneyimlediği emeklilik sürecini etkiler (Durusoy-Öztepe, 2018). Bu risklerden en önemlisi sağlık riski ve artan sağlık ihtiyaçlarından ötürü ortaya çıkan gider artışlarıdır.

Birçok çalışma, yaşlı insanların emekli olma veya çalışmaya devam etme kararında sağlığın önemli bir faktör olduğunu vurgulamaktadır (Bound ve diğerleri, 1999; Au ve diğerleri, 2005; Disney ve diğerleri, 2006; Rice ve diğerleri, 2007; Garcia-Gomez ve diğerleri, 2010). Sağlığın kötüleşmesi işgücü piyasasından çıkışa iki yoldan neden olur. Birincisi, sağlık durumunun kötü olması çalışma kaybından dolayı işte çalışmanın faydasını düşürerek veya daha düşük ücret seviyeleri üzerinden işe dönüşü azaltarak iş gücünün azalmasına neden olmaktadır (Disney ve diğerleri, 2006). İkincisi, sağlığın uzun süre kötü olması kişilerin engelli aylığı alma yolunu açar ve kişilerin çalışmaya devam etmesinde caydırıcı etki yaratır (Garcia-Gomez ve diğerleri, 2010). Diğer taraftan sağlık sorunları neticesinde giderlerin artması sonucunda kişiler artan masrafları karşılamak için işgücünde daha fazla kalırlar. Dolayısıyla sağlık durumunun kötüleşmesi bir taraftan kişilerin daha erken emekli olmalarına neden olurken, diğer taraftan harcamaları artırması sonucu kişileri daha uzun süre istihdamda kalmalarına sebep olabilir, net etki açık değildir (Iveson ve Diary, 2019).

Eğitim seviyesinin artması, daha yüksek kazançla birlikte vasıflı iş fırsatlarını çoğaltmasına yol açar. Bu nedenle kişileri işgücü piyasasında daha uzun süre kalmaya ve daha geç emekli olmaya sevk eder (Peracchi ve Welch, 1994; Maestas ve Zissimopoulos, 2010). Ancak, literatürdeki çalışmalar incelendiğinde net etkisinin kesin olmadığı sonucuna varılmaktadır. Muhtemel sebeplerden biri, eğitimin yaşlı emek

arzını dolaylı kanallardan etkileyebileceği ve böylece modelin önemsiz bir eğitim katsayısına yol açabileceğidir (Benitez-Silva, 2000). Diğer bir açıklama, daha yüksek kazançların emekli olmadan önce eğitimin önemini azaltabileceği yönündedir. (Ford ve diğerleri, 2009).

Pek çok çalışma, finansal güvenliğin emeklilik yaşından önce işten ayrılma kararında önemli bir rol oynadığını ve emeklilik davranışlarının çoğunlukla doğrudan ve dolaylı yollarla servet veya gelir etkisinden etkilendiğini vurgulamaktadır. Kazançların doğrudan etkisi, ikame etme etkisinin boş zaman maliyeti olarak görülebilir ve servet etkisi boş zamanın normal bir mal olduğu varsayımı altında gelir etkisi üzerinden gözlemlenebilir.

Literatürde birçok çalışma ikame etkisinin gelir etkisinden daha baskın olduğunu ve bu durumun işgücü piyasasında daha uzun kalma ve emekliliği geciktirme olasılığını arttırdığını desteklemektedir. (Lazear, 1986; Meghir ve Whitehouse, 1997; Lumsdaine ve Mitchell, 1999). Öte yandan, ücret-gelir profillerindeki değişikliklerin emeklilik üzerindeki etkisinin yönü belirsizdir. Ücretli işte çalışan bireylerin kazançlarının emekli olma kararında birincil ve doğrudan belirleyici olmasına rağmen, sosyal güvenlik sisteminin üzerinden dolaylı bir etkisi de olabilir. Bazı araştırmalar, çalışanların gelirlerinde beklenen veya beklenmeyen yükselişlerin, gelir etkisinin hâkim olması sebebiyle erken işgücünden çekilme üzerinden erken emekliliğe yol açtığını göstermektedir (Bloom ve diğerleri, 2004; Butler ve diğerleri, 2005; Euwals ve diğerleri, 2006).

Medeni durumun emeklilik üzerindeki etkisi literatürde en yaygın bakılan konular arasındadır. Temel bulgu evli veya birlikte yaşayan emekli olma yaşına gelmiş kişilerin eşi olmayanlara göre istihdamda daha uzun süre kaldıkları yönündedir (Blau., 1994; Whiting, 2005). Tanner (1998), yaşlı kadınların, birlikte uzun-dönem alınan kararlar sonucu eşleriyle aynı zamanda emekli olmayı tercih ettikleri için, yaşlı erkeklere göre emekli yaşından önce emekli olma olasılıklarının daha düşük olduğunu bulmuştur. Ev sahibi olma ileri yaş grubu çalışanların işgücünde kalma sürelerini uzatmalarına neden olurken, kirada olma ise iş gücünden erken çıkma nedenlerinden biridir (McNair ve diğerleri, 2004).

Cinsiyet, işgücü piyasasından çıkmayla ilgili faktörlerin ağırlığını değiştirir. Literatürde emeklilik kararları üzerinde cinsiyet etkisi ile ilgili çeşitli tartışmalar vardır. Gelişmiş ülkelerde zaman içerisinde emeklilik yaşlarının eşitlenmesinden dolayı ileri yaş grubunda kadın istihdamı artmış ve erkeklerin istihdam düzeyine yaklaşmıştır. Dolayısıyla erken emekli olma eğilimlerinde anlamlı bir şekilde azalma yaşanmıştır (OECD, 2018). Çocuk ve bakım sorumlulukları literatürde ileri yaş grubu çalışanlar için özellikle kadınlar açısından erken süreçte işgücünden çıkmalarına yol açan itici bir faktör olarak görülür. Arskey ve diğerleri (2005) bakım sorumluluğunun özellikle kadınlar için emeklilik üzerinde anlamlı negatif etkisi olduğunu doğrulamıştır. Bakım sorumlulukları, özellikle emekliliğe yaklaşanlar için istihdam seçeneklerini azaltır. İstek ve finansal ihtiyaçlar insanların işgücünde kalmasını sağlama eğiliminde olsa bile emeklilik yaşına yaklaşan birçok insan çalışmaktan vazgeçmek zorunda kalmakta ve bu durum erken emekli olmalarına yol açmaktadır (Evandrou ve Glaser, 2004; Arskey ve diğerleri, 2005). Bazı çalışmalar ise tam tersine, özellikle gelişmiş ülke örneklerinde çocuk ve bakım yükümlülüklerinin kadınların erkeklere göre daha geç emekli olduklarını iddia eder. Kadınlar çocuk veya bakım sorumlulukları nedeniyle çalışmaya ara verdiklerinden dolayı daha geç yaşlarda yeniden katılmaları söz konusudur ve

dolayısıyla ileri yaşlarda kadınlar erkeklere göre daha geç işgücünden çıkarlar (Crawford ve Tetlow, 2010).

2. Yöntem ve Kullanılan Veri Seti

2.1 Yöntem

Çalışmada öncelikle, yaşlı bireylerin işgücü durumları dört kategoriye ayrılmıştır. Çalışan, işsiz, emekli ve işgücü dışındaki tüm durumlar diğer grubu olarak tanımlanmış olup, tanımlanan durumlar arasındaki geçiş olasılıkları tahmin edilmiştir. Bu olasılıkları tahmin etmek için çok terimli logit modelleri (MNL) kullanılmıştır. Türkiye’de uzun zamandır işgücü piyasalarının temel sorunlarından biri olan inaktivite sorununa vurgu yapmak açısından çalışmada istihdamdan emekliliğe geçişin yanı sıra istihdamdan diğer inaktivite durumuna geçiş olasılıkları ve bunu etkileyen faktörler de vurgulanmıştır. 2008 öncesi emeklilik sisteminden değişikliklerden dolayı kişileri daha erken yaşlarda emekli olmaları nedeniyle 40 yaş ve üstü bireyler alınmıştır.

MNL modelleri, bağımlı değişkenin birden fazla olacak şekilde $J+1$ farklı kategoriye tanımladığı durumları modellemeye olanak sağlar ve her bireyin belirli bir hedef statüye geçiş yapma olasılığına sahip olduğunu varsayar; bu durum $\Pr(y_i = m|x_i)$ olarak gösterilir. Birey i için iş piyasalarındaki mevcut statü j ’den geçiş durumu, m olarak ifade edilmiştir. Kullanılan model aşağıdaki gibi tanımlanmıştır.

$$\Pr(y_i = m|x_i) = \frac{e^{x_i'\beta_j}}{\sum_{j=1}^J e^{x_i'\beta_j}}$$

β tahmini katsayıların vektörüdür ve normalleştirme sayesinde olasılıkların toplamı 1’e eşittir ve her bir birey için $\sum_{m=1}^J \Pr(y=m | x) = 1$ ’dir². Bununla birlikte, 1’e eşit olan olasılıkların toplamı, birden fazla parametre kümesi gözlemlenen sonuçların aynı olasılıklarını oluşturduğundan modeli tanımlanamayan kılar. Dolayısıyla $\beta_1=0$ veya $\beta_j=0$ kısıtlaması denkleme eklenmiştir. Bireyin bir başka statüye geçme olasılığı için $\Pr(y_i = m|x_i)$, istihdam edilenler ($j = 1$), emekliler ($j = 2$), ve emeklilik dışında tüm istihdam dışı durumları içine alan “diğer” ($j = 3$) kategorileri oluşturulmuştur³. Temel geçiş statüsü istihdamdakiler olarak belirlenmiştir.

2.2 Kullanılan Veri Seti ile İlgili Özet İstatistik Bilgiler

TÜİK’in 2006 yılından itibaren her yıl düzenli uyguladığı Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması (GYKA) kesit ve panel veriden oluşmakta olup, fert ve hane halkı ile ilgili zengin demografik bilgiler içermektedir. Kişilerin işgücü, eğitim, sağlık, konut, gelir ve finansal durumları ile ilgili bilgilere ulaşılabilir. Panel mikro veri setinin en önemli özelliği kişilerin 4 sene boyunca izlenebiliyor olmasıdır. Bu da istihdamdan emekliliğe geçişte bireysel düzeyde zaman içinde meydana gelen değişiklikleri inceleme olanağı vermektedir. Panel veri seti yıllık bazda 4 alt örneklemden oluşmaktadır. Her sene panel veri setinden bir alt örnek çıkartılırken, yeni bir alt örnek eklenmektedir. Tasarımda hedef kitleyi temsil eden birinci alt örnekteki kişiler 4 sene boyunca

² Yöntem konusunda daha detaylı bilgi için Long (1997)’a bakınız.

³ Çalışmanın temel odağı istihdamdan emeklilik ve diğer işgücünden çıkış statüsü olduğu için işsizlik kapsamı dışı bırakılmıştır.

izlenirken, ikinci alt örnek grubu 3 yıl izlenmiştir. Üçüncü alt örnek grubu ise 2 sene izlenmiş olup, son alt örnek grubundaki kişiler ise bir sene izlenmiştir.

Çalışmada TÜİK'in 2013-2016 dönemine ait Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması (GYKA) panel mikro veri seti kullanılmıştır. 2008 öncesi emeklilik sisteminden değişikliklerden dolayı kişileri daha erken yaşlarda emekli olmaları nedeniyle 40 yaş ve üstü bireyler alınmıştır⁴. Veri setinde yatay kesitler dikkate alındığında 2013 yılında 7126, 2014 yılında 14207, 2015 yılında 21468, ve 2016 yılında 21722 kişi yer almaktadır.

İşgücü durumu çalışan, işsiz, emekli ve diğer olmak üzere 4 temel kategoriye ayrılmıştır. İstihdamdakiler grubuna ücretli ve yevmiyeliler ile kendi hesabına çalışanlar ve ücretsiz aile işçileri dâhildir. Diğer kategorisi ise işsizler ve emekliler dışında işgücü dışında olan tüm grupları kapsamaktadır. Tablo 1'e göre erkeklerin istihdam durumu kadınlara göre neredeyse 2,5 kat fazladır. Diğer yandan kadınların büyük çoğunluğu ağırlıklı olarak aile bakımını üstlendikleri için işgücü dışını temsil eden diğer kategorisinde gözükmemektedir⁵. Diğer grubundaki erkeklerin büyük çoğunluğu ise yaşlı, engelli veya çalışamaz halde olmalarından dolayı işgücü dışındadırlar⁶.

Tablo 1: Kişilerin İşgücü Durumu, GYKA Panel Verisi, 2013-2016 Dönemi

	Toplam (%)	Kadın (%)	Erkek (%)
Çalışan	43.89	25.32	63.56
İşsiz	1.87	0.56	3.25
Emekli	17.88	8.12	28.21
Diğer	36.36	66	4.97

Tablo 2 çalışmada kullanılan örneklem ve değişkenlerin temel istatistiki bilgilerini içermektedir⁷. GYKA kullanılarak bireylerin 2013-2016 arası birbirini takip eden yıllardaki hareketlerin toplulaştırılması ile elde edilen bütünleşik örnekleme göre 40 yaş ve üstü bireylerin oluşturduğu toplam gözlem sayısı 64511'dir. Bunun %51,4'ünü kadınlar oluşturmaktadır. Bireylerin ortalama yaşı 55 olmakla birlikte büyük çoğunluğu evlidir (%84). Kişilerin %46'sı sağlığının genel olarak iyi olduğunu belirtmiştir. Erkekler kadınlara göre daha fazla eğitimlidir. Kadınların %6,1'i en az yüksek okul mezunu iken, bu durum erkeklerde %13,4'dür. Gelir seviyesi, konut sahibi olma durumu, sosyal yardımlar gibi ekonomik düzeye ilişkin verilerde cinsiyete dayalı farklılıklar gözlemlenmektedir.

⁴ En yüksek yaş ise 80'dir.

⁵ Yaklaşık %58'si ev işleri, çocuk, yaşlı, hasta vb. kişilerin bakımı dolayısıyla, %8'i ise yaşlı, engelli veya çalışamaz halde oldukları için işgücü dışındadırlar.

⁶ Erkekleri yaklaşık %4.54'ü yaşlı, engelli veya çalışamaz durumda olduğundan işgücü dışındadır.

⁷ Değişken tanımları ayrıntılı olarak Ekler kısmında mevcuttur.

Tablo 2: Değişkenler ve İstatistik Bilgileri, GYKA Panel Verisi, 2013-2016 Dönemi

Değişkenler	TOPLAM		KADIN		ERKEK	
	Ort.	Std Sapma	Ort.	Std Sapma	Ort.	Std Sapma
İş Gücü Durumu	1,943	0.904	2,412	0.865	1.446	0.641
Yaş	54.945	10.561	55.239	10.701	54.633	10.402
Kadın	0.514	0.500				
Bagimli cocuk	0.518	0.500	0.476	0.499	0.563	0.496
Medeni Durumu						
Bekar	0.027	0.163	0.031	0.173	0.023	0.151
Evli	0.844	0.363	0.762	0.426	0.930	0.254
Diğer	0.129	0.335	0.207	0.405	0.046	0.210
Sağlık Durumu						
Çok Kötü	0.019	0.136	0.021	0.144	0.016	0.126
Kötü	0.166	0.372	0.203	0.403	0.125	0.331
Orta	0.325	0.468	0.361	0.480	0.287	0.452
İyi	0.459	0.498	0.393	0.488	0.528	0.499
Mükemmel	0.032	0.177	0.022	0.146	0.043	0.204
Eğitim Durumu						
Eğitim almamış	0.243	0.429	0.373	0.484	0.105	0.306
İlkokul/Ortaokul	0.552	0.497	0.490	0.500	0.618	0.486
Lise	0.108	0.311	0.075	0.264	0.143	0.350
Yüksekokul/Üniversite+	0.097	0.296	0.061	0.240	0.134	0.341
Teçrübe	23.821	15.535	16.820	16.219	31.222	10.572
Ev Durumu						
Ev Sahibi	0.721	0.448	0.732	0.443	0.709	0.454
Kira	0.147	0.354	0.141	0.348	0.154	0.361
Diğer	0.132	0.338	0.127	0.333	0.136	0.343
Reel Hanehalki Geliri	13941	12736	13583	12372	14320	13099
Sosyal Yardım Alma	0.103	0.304	0.106	0.308	0.099	0.299
N	64511		33158		31353	

Analizin bağımsız değişkenleri arasında ilk sırayı yaş oluşturmaktadır. Yaş 5 yıllık yaş aralıkları şeklinde ayrılmış, bu kategoriler kukla değişkenlere dönüştürülerek, en genç yaş aralığı referans olarak alınmıştır. Diğer önemli değişken bireyin sahip olduğu en yüksek eğitim düzeyidir. Eğitim seviyesi eğitim almayan (okur-yazar olmayan, okur-yazar olup ilkokulu bitiremeyenler, temel ilköğretim mezunu (ilkokul, ortaokul veya ilköğretim mezunu olanlar), lise mezunu ve en az yüksekokul mezunu olarak 4 gruba ayrılmıştır ve okula gitmeyenler referans olarak alınmıştır. Sağlık durumu çok kötü, kötü, orta, iyi ve mükemmel olmak üzere beş kategoriye ayrılmıştır. Sağlık durumu çok kötü olanlar referans olarak alınmıştır. Diğer önemli demografik değişken olan bireylerin medeni durumu kukla değişken olarak alınmış ve 3 gruba ayrılmıştır. Evli,

bekâr ve dul, boşanmış ve ayrı olanların oluşturduğu diğer kategorisidir. Bu değişken grubu için referans olarak diğer kategorisi alınmıştır.

Bireylerin ekonomik durumunu gösteren en önemli değişken olan gelir değişkeni olarak kişi başı eşdeğer hane halkı gelir düzeyleri alınmıştır. Eşdeğer hane halkı geliri hane halkı toplam yıllık kullanılabilir geliri eşdeğer hane halkı büyüklüğüne bölünerek hesaplanmıştır ve enflasyondan arındırılmış reel değeri kullanılmıştır⁸. Birey ve hane halkının refah seviyesini göstermek için bu değişken yüzdelik dilimler dikkate alınarak dörde ayrılmıştır ve bu dilimlere kukla değişken atanmıştır. Birinci yüzdelik grup 0 ve %25'lik gelir grubu olup, bu en düşük gelir grubu referans olarak alınmıştır. Diğer gelir grupları ise %25 ve %50 (medyan gelir) arası gelir grubu orta düzey gelir grubu, %50 ve %75 arası gelir grubu üst düzey gelir grubu ve %75 ve üzeri arası gelir grubu ise en üst düzey gelir grubu olarak tanımlanmıştır. Ayrıca konut masrafı ve konut bilgisi de refah düzeyini gösteren önemli etkenler olduğundan bu değişkenler de analize eklenmiştir. Konut masrafı aylık ortalama konut masrafı olup logaritması kullanılmıştır. Konut statüsü ev sahibi olma, kirada oturma ve lojmanda oturma ve diğerlerini içine alan diğer grubu olarak üçe ayrılmıştır. Bu kategorik değişken için referans olarak diğer grubu olan lojmanda oturanlar veya kiranın ödenmediği diğer mülkiyet içinde oturanlar alınmıştır. Çalışmada kullanılan diğer değişken ise sosyal yardım alıp almadığıdır. Son olarak çalışmaya zaman etkisi de dahil edilmiş, 2013 yılı referans yılı olarak alınmıştır.

2.3 Ekonometrik Model Sonuçları

İstihdamdan emekliliğe ve diğer statülere geçiş GYKA panel veri kümesi bireylerin zaman içerisinde izlenerek işgücü statüleri arasındaki geçiş olasılıklarını hesaplanmasına imkân vermektedir. Dolayısıyla panel veri kümesi olarak kişilerin 4 yıl izlendiği ilk örneklem seti alınmıştır. Modelde adrese ulaşılama, iki yıl üst üste cevapsızlık, ölüm ve fert çakışmalarını da hesaba katan ağırlıklandırma kullanılmıştır. Modelde istihdamdan işsizliğe, istihdamdan emekliliğe ve istihdamdan diğer işgücü çıkışı olasılıkları hesaplanmıştır ve sonuçlar Tablo 3'de sunulmaktadır. Emeklilik yaşla ilgilidir. Yaşlandıkça emekli olma ihtimali artar. Yine yaşlandıkça çocuk, yaşlı ve hasta bakım yükümlüğü ya da engelli olma veya çalışamaz hale gelmekten dolayı işgücü dışına çıkma olasılığı artar. Burada dikkat çeken durum 45-49 ya da 50-54 gibi daha genç yaş aralığında emekli olma ihtimalinin yaklaşık %10 artmasıdır. Bu da Türkiye'de erken emekliliğin yaygın olduğunu işaret eder. Kadınların emeklilikten öte istihdamdan diğer işgücü çıkış olasılıkları %14 daha yüksektir⁹. Bu da kadının işgücü arzının düşük olmasından dolayı emekli olabilmeleri erkeklere oranla daha düşük olmasından dolayıdır. Literatürle paralel olarak bağımlı çocuk sahibi olmak emeklilik olasılığını %1,6 civarında düşürmektedir. Dolayısıyla yaşça küçük çocukları olan kişiler emeklilik kararlarını ertelemektedirler. Diğer taraftan cinsiyet ayrımı dikkate alındığında ise bağımlı çocuk sahibi olmak kadınlarda istihdama göre emekliliğe geçiş olasılıklarını anlamlı şekilde etkilemediği görülmektedir.

Bir diğer önemli demografik faktör olan evli olma literatürdeki bulgulardan farklı olarak istihdamdan emekliliğe etki etmeyip sadece emeklilik dışındaki diğer işgücünden çıkış olasılıklarını anlamlı bir şekilde etkiliyor. Evli olan kişilerin eşinden ayrılmış, dul kişilere göre istihdamdan diğer inaktivite durumuna geçiş olasılığı yaklaşık %3'dür. Cinsiyet

⁸ Eşdeğerlik ölçütü farklı hane halkı büyüklükleri arasında karşılaştırma yapmak için kullanılır. Bu çalışmada eşdeğerlik ölçütü olarak TÜİK'in kullandığı OECD ölçeği dikkate alınmıştır.

⁹ Cinsiyete göre MNL sonuçları ek tablolar halinde çalışmanın sonunda verilmiştir.

farklılıkları göz önüne alındığında ise evli olma durumu kadınlarda istihdamdan diğer işgücünden çıkma olasılıklarını anlamlı şekilde etkilemezken, erkeklerde ise anlamlı şekilde etkiliyor. Evli erkeklerin istihdamda kalma olasılıkları diğer inaktivite durumuna göre %4 daha fazla olarak bulunmuştur.

Tablo 3: MNL Sonuçları, Toplam

	Emeklilik		Diğer	
	Katsayı	M.E	Katsayı	M.E
Değişkenler				
Yaş				
45-49	1.577*** (4.146)	0.0953*** (3.914)	0.357** (2.806)	0.0067 (0.529)
50-54	1.885*** (5.042)	0.106*** (4.477)	0.847*** (5.924)	0.0461*** (3.365)
55-59	2.687*** (7.041)	0.147*** (6.166)	1.439*** (8.353)	0.0867*** (5.484)
60-64	3.278*** (8.406)	0.178*** (7.368)	1.868*** (9.408)	0.116*** (6.551)
65+	4.689*** (11.375)	0.235*** (9.577)	3.832*** (16.357)	0.271*** (13.855)
Kadın	0.432** (2.851)	0.0003 (0.037)	1.668*** (15.405)	0.144*** (15.992)
Bağımlı çocuk	-0.295* (-2.466)	-0.0164* (-2.215)	-0.144 (-1.375)	-0.0083 (-0.891)
Medeni Durumu				
Bekar	0.232 (0.555)	0.0133 (0.516)	0.0885 (0.326)	0.0043 (0.179)
Evli	-0.182 (-1.022)	-0.0057 (-0.537)	-0.360** (-2.631)	-0.0296* (-2.555)
Sağlık Durumu				
Kötü	-0.863* (-1.788)	-0.0306 (-1.140)	-1.492*** (-3.604)	-0.121*** (-3.670)
Orta	-1.201* (-2.541)	-0.0399 (-1.525)	-2.238*** (-5.478)	-0.183*** (-5.645)
İyi	-1.413** (-2.986)	-0.0483* (-1.843)	-2.549*** (-6.216)	-0.208*** (-6.382)
Mükemmel	-1.538** (-2.823)	-0.0412 (-1.310)	-3.480*** (-7.231)	-0.290*** (-7.320)
Eğitim Durumu				
İlkokul/Ortaokul	-0.0875 (-0.492)	0.0014 (0.130)	-0.379*** (-3.302)	-0.0363** (-3.231)
Lise	0.344 (1.511)	0.0328* (2.276)	-0.572** (-3.212)	-0.0625*** (-3.668)
Yüksekokul/Üniversite+	-0.409	0.0025	-1.926***	-0.172***

	(-1.751)	(0.166)	(-8.774)	(-8.666)
Tecrübe	0.0146*	0.0035***	-0.157***	-0.0145***
	(1.843)	(3.407)	(-16.110)	(-19.439)
Tec2	-0.170***	-0.0125***	0.108***	0.0126***
	(-6.054)	(-7.733)	(5.619)	(7.838)
Ev Durumu				
Ev Sahibi	0.168	0.0086	0.124	0.0085
	(0.972)	(0.802)	(0.990)	(0.763)
Kira	-0.221	-0.016	0.122	0.0147
	(-0.869)	(-1.012)	(0.662)	(0.892)
Gelir Düzeyi				
Gelir Grubu, %25- %50	-0.183	-0.0051	-0.403**	-0.0335**
	(-1.051)	(-0.472)	(-2.951)	(-2.775)
Gelir Grubu, %50- %75	-0.409**	-0.019*	-0.373**	-0.0272**
	(-2.272)	(-1.782)	(-2.683)	(-2.202)
Gelir Grubu, > %75	-0.708***	-0.0377**	-0.445**	-0.0287*
	(-3.658)	(-3.146)	(-3.256)	(-2.367)
Sosyal Yardım Alma	-1.369***	-0.0919***	0.308*	0.0501***
	(-5.246)	(-5.795)	(2.241)	(4.161)
2014	-0.156	-0.0091	-0.0499	-0.002
	(-1.078)	(-1.014)	(-0.411)	(-0.186)
2015	-0.101	-0.0039	-0.159	-0.0128
	(-0.690)	(-0.422)	(-1.315)	(-1.194)
2016	0.338**	0.0213**	0.0083	-0.0048
	(2.275)	(2.318)	(0.069)	(-0.444)
Sabit	-4.891***		3.462***	
	(-5.784)		(5.507)	
Pseudo R ²	0.5464			
N	6,584			

Not: Tabloda M.E. ortalama marjinal etkileri göstermektedir. Parantez içindekiler t istatistikleri, * %10 seviyesinde anlamlı; ** %5 seviyesinde anlamlı; *** %1 seviyesinde anlamlı.

Sağlık istihdamdan emekliliğe geçiş sürecini etkileyen en önemli faktörlerden biri olmakla birlikte Türkiye’de daha çok istihdamdan diğer işgücü piyasası çıkış statüsüne geçiş olasılıklarını etkiliyor. Kadın erkek ayrımı dikkate alındığında, kadınların istihdamdan emekliliğe geçiş sürecinde sağlığın daha iyi olmasının emekliliğe geçişte anlamlı etkisi yokken, erkeklerde sağlık durumu çok kötüyle karşılaştırıldığında orta ve üstü olanlar için anlamlı olup işgücünde kalma olasılığını artırmaktadır. Eğitim değişkeninin etkisi incelendiğinde yine Türkiye’deki durumun literatürden biraz farklı olduğu görülmektedir. Literatürde daha iyi eğitim almak, özellikle en az yüksek okul mezunu olmak işgücü piyasasında kalma ve emeklilik sürecini erteleme olasılığını anlamlı bir şekilde artırırken, Türkiye için bu etki anlamlı bulunmamıştır. Fakat cinsiyet farkı göz önüne alındığında erkeklerde yüksek okul mezunu olmak, hiç eğitim almamışlara nazaran istihdama göre emekli olma olasılığını yaklaşık %5,5 azaltmaktadır. Türkiye’deki durum, daha çok daha iyi bir eğitim sahibi olanların

olmayanlara göre istihdamdan diğer işgücü piyasası çıkış olasılığını negatif ve anlamlı bir şekilde etkilemesidir. Örneğin en az yüksekokul mezunu olanların, hiç eğitim almamışlarla karşılaştırıldığında istihdama göre diğer işgücü piyasasına çıkış olasılıkları %17,2 daha azdır. Diğer önemli bir sonuç ise tecrübe arttıkça emekliliğe geçiş olasılığı artarken, istihdama göre inaktivite durumuna geçme olasılığının anlamlı şekilde azalmasıdır.

Ekonomik faktörler kişilerin ileriki yaşlarda işgücüne devam edip etmeme kararlarında oldukça önemli bir yere sahiptir. Gelir düzeyi daha çok erkeklerin istihdamda kalma olasılığını anlamlı bir şekilde etkilemekte olup, kadınların istihdamdan emekliliğe ya da diğer statüsüne geçiş olasılıklarını anlamlı bir şekilde etkilememektedir. Örneğin üst düzey ve en üst düzey gelir grubunda olan erkeklerin en düşük gelir grubunda olanlara göre istihdamdan emekliliğe geçiş olasılıkları sırayla %3,2 ve %8 daha azdır. Literatürden farklı olarak konut etkisinin istihdamdan emekliliğe geçiş ya da diğer işgücü dışına geçiş olasılığında anlamlı bir katkısı yoktur. Ancak kadınlarda kirada oturanlar kirada oturmayanlara göre istihdamda kalma ihtimalinin daha fazla olduğu görülmektedir. Beklendiği gibi sosyal yardım alma emekliliğe geçiş sürecini negatif etkilerken, diğer işgücünden çıkış olasılığına geçiş ciddi anlamda artırmaktadır. Bu durum erkekleri daha çok etkilemektedir. Sosyal yardım alan erkekler almayanlara göre yaklaşık %7 daha fazla olasılıkla istihdamdan diğer işgücünden dışında olma durumuna geçerler. Son olarak yıl etkileri göz önüne alındığında 2016 yılında istihdamdan emekliliğe geçiş olasılığının anlamlı şekilde arttığı görülmektedir. Bu durumun dönemin siyasi konjonktürel etkilerinin kişilerin emeklilik eğilimini arttırdığı tahmin edilmektedir.

SONUÇ

Dünyada ortalama yaşam sürelerinin uzaması, doğurganlığın azalması sonucu nüfus yaşlanmakta olup, bu durum yaşlı bağımlılık oranlarının giderek artmasına neden olmaktadır. Dolayısıyla yaşlı kesimi işgücü piyasasında daha uzun süre tutmak veya emeklilerin işgücü piyasasına dönmelerini destekleyen teşvik ve politikalar günümüzün önemli tartışma konularındandır. Bu çerçevede Türkiye’de kişilerin işgücü piyasasından emekliliğe geçiş süreçleri ve bu süreçleri belirleyen faktörlerin araştırılması önem kazanmıştır. Çalışmada Türkiye’de yaşlı çalışan kesimin emekliliğe geçiş süreçlerinin yapısal belirleyicileri işgücü arzı tarafından ele alınmıştır. 2013-2016 dönemini kapsayan GYKA’nın 4 yıllık panel veri seti kullanılarak yapılan çalışmada çoklu logit modelleri kullanılmıştır.

Sonuçları açısından demografik faktörlerden en önemlileri olan eğitim, sağlık, medeni durum gibi faktörlerin Türkiye’de emeklilik davranışlarını daha önceki çalışmalarla karşılaştırıldığında daha farklı etkilediği gözlemlenmektedir. Medeni hal, bakma yükümlü çocuk sahibi olma istihdama göre emekli olma olasılıklarını anlamlı bir şekilde etki etmezken, sağlık durumunun ve eğitimin etkisi ileri yaş grubu kişilerin işgücünden emekliliğe geçişten çok diğer işgücünden çıkış sürecine anlamlı olarak katkı sağlamıştır. Özellikle kadınlar, işgücü piyasası dışına erkeklere göre daha yüksek oranda çıkmakta, ayrıca emekli olma eğilimlerinde ise yüksek eğitimin ve sağlık durumunun anlamlı etkisi yoktur. Yüksek eğitimin erkeklerde işgücü piyasasında kalma olasılığını daha yüksek oranda etkilediği gözlenmektedir. Yine gelir etkisi kadınlarda istihdamdan

emekliliğe geçiş sürecini anlamlı şekilde etkilemezken, erkeklerde ise özellikle yüksek gelir grupları için işgücünde daha uzun kalmalarına neden olmaktadır. Ayrıca sosyal yardım alanların istihdamdan işgücü piyasası dışına geçiş ihtimalleri sosyal yardım almayanlara göre çok daha yüksektir. Sonuç olarak demografik ve sosyo ekonomik faktörlerin daha çok erkeklerin emekliliğe geçiş sürecinde anlamlı etkisi olduğu sonucuna varılmıştır. Kadınlarda bağımlı çocuğu olma, genel sağlık durumu daha iyi olma, yüksek eğitim, medeni hal ve gelir düzeyi emekliliğe işgücünden emekliliğe geçiş sürecini anlamlı şekilde etkilemezken, yaş ve işgücü piyasalarında tecrübe arttıkça istihdamdan emekliliğe geçiş sürecini anlamlı ve pozitif şekilde etkilenirken, kira durumu ve sosyal yardım alma istihdamdan emekliliğe geçiş sürecini anlamlı ve negatif şekilde etkilemektedir.

Çalışmanın bazı kısıtları mevcuttur. GYKA mikro verisi hane halkı işgücü veri setleri gibi işgücü piyasalarının arz tarafındaki değişimi yansıtırken, işgücünden emekliliğe geçiş sürecinde işgücü talebi üzerinden etkilerin bu süreci nasıl etkilediği göz ardı edilmiştir. Ayrıca model istihdama göre emeklilik ve diğer işgücü çıkışı olasılıklarını bize vermektedir. Statüler arası geçiş ve özellikle emeklilikten işgücüne geçiş olasılıklarına sonraki çalışmalarda değinilecektir.

EKLER

Ek Tablo 1: Değişken Tanımları

<u>Değişkenler</u>	<u>Tanımlar</u>
İş Gücü Durumu	1-Çalışan, 2- Emekli, 3-Diğer
Yaş	
40-44	Kişinin yaşı 40-44 yaş aralığındaysa 1, değilse 0
45-49	Kişinin yaşı 45-49 yaş aralığındaysa 1, değilse 0
50-54	Kişinin yaşı 50-54 yaş aralığındaysa 1, değilse 0
55-59	Kişinin yaşı 55-59 yaş aralığındaysa 1, değilse 0
60-64	Kişinin yaşı 60-64 yaş aralığındaysa 1, değilse 0
65+	Kişinin yaşı 65-69 yaş aralığındaysa 1, değilse 0
Kadın	Kişi kadın ise 1, değilse 0
Bağımlı çocuk	Bağımlı çocuk olan hanehalkı ise 1, değilse 0
Medeni Durumu	
Bekar	Kişi bekarsa 1, değilse 0
Evli	Kişi evliyse 1, değilse 0
Diğer	Kişi diğer grubu içinde ise 1, değilse 0
Sağlık Durumu	
Çok Kötü	Kişinin sağlık durumu çok kötüyse 1, değilse 0
Kötü	Kişinin sağlık durumu kötüyse 1, değilse 0
Orta	Kişinin sağlık durumu orta ise 1, değilse 0
İyi	Kişinin sağlık durumu iyiye 1, değilse 0
Mükemmel	Kişinin sağlık durumu mükemmelse 1, değilse 0
Eğitim Durumu	
Eğitim almamış	Kişi eğitim almamışsa 1, değilse 0
İlkokul/Ortaokul	Kişi temel eğitim almışsa 1, değilse 0

Lise	Kişi eğitim lise eğitimini tamamlamışsa 1, değilse 0
Yüksekokul/Üniversite+	Kişi en az yüksekokul mezunu ise, değilse 0
Tecrübe	Ferdin ilk çalışmaya başladığı zamandan beri gelir getirici bir işte çalışarak geçirdiği süre (YIL)
Tec2	Tecrübenin karesi
Ev Durumu	
Ev Sahibi	Kişi ev sahibi ise 1, değilse 0
Kira	Kişi kiracı ise 1, değilse 0
Diğer	Kişi lojman yada diğer mülkiyet şekline sahipse 1, değilse 0
Gelir Düzeyi	
Gelir Grubu, %0- %25	Hanenin reel eşdeğer hanehalkı kullanabilir fert geliri 0 ve %25 arası gelir grubu içindeyse 1, değilse 0
Gelir Grubu, %25- %50	Hanenin reel eşdeğer hanehalkı kullanabilir fert geliri %25 üstü ve %50 arası gelir grubu içindeyse 1, değilse 0
Gelir Grubu, %50- %75	Hanenin reel eşdeğer hanehalkı kullanabilir fert geliri %50 üstü ve %75 arası gelir grubu içindeyse 1, değilse 0
Gelir Grubu, > %75	Hanenin reel eşdeğer hanehalkı kullanabilir fert geliri 75'lik gelir grubunun üzerindeyse 1, değilse 0
Sosyal Yardım Alma Durumu	Sosyal yardım alıyorsa 1, değilse 0

Ek Tablo 2: MNL Sonuçları, Kadın

	Emeklilik		Diğer	
	Katsayı	M.E	Katsayı	M.E
Değişkenler				
Yaş				
45-49	0.755 (1.46)	0.0197 (1.281)	0.145 (0.86)	0.004 (0.189)
50-54	1.115* (2.01)	0.0220 (1.342)	0.601** (3.19)	0.0532* (2.268)
55-59	1.901*** (3.61)	0.0331* (2.139)	1.269*** (5.67)	0.121*** (4.593)
60-64	2.749*** (4.61)	0.0520** (3.014)	1.608*** (5.79)	0.147*** (4.692)
65+	3.962*** (6.51)	0.0545** (3.101)	3.439*** (11.19)	0.349*** (10.806)
Bağımlı çocuk	-0.496 (-1.62)	-0.0121 (-1.396)	-0.144 (-1.01)	-0.009 (-0.522)
Medeni Durumu				
Bekar	-0.372 (-0.66)	-0.0007 (-0.005)	-0.599 (-1.58)	-0.0666 (-1.546)
Evli	-0.0997 (-0.33)	0.0028 (0.339)	-0.314 (-1.80)	-0.0366 (-1.861)
Sağlık Durumu				
Kötü	-1.356 (-1.48)	-0.0181 (-0.833)	-1.206 (-1.91)	-0.123 (-1.815)
Orta	-1.009 (-1.13)	0.001 (0.047)	-1.692** (-2.71)	-0.189** (-2.819)

İyi	-1.095 (-1.22)	0.0004 (0.020)	-1.799** (-2.86)	-0.200** (-2.973)
Mükemmel	-1.991 (-1.42)	-0.0062 (-0.163)	-2.888*** (-4.25)	-0.318*** (-4.159)
Eğitim Durumu				
İlkokul/Ortaokul	0.145 (0.45)	0.0108 (1.161)	-0.311* (-2.25)	-0.0425* (-2.544)
Lise	0.277 (0.56)	0.0208 (1.336)	-0.597* (-2.51)	-0.0827** (-2.798)
Yüksekokul/Üniversite+	-0.874 (-1.80)	0.007 (0.491)	-1.940*** (-6.93)	-0.252*** (-6.466)
Tecrübe	0.0576* (1.71)	0.0048*** (5.436)	-0.167*** (-15.54)	-0.0215*** (-19.220)
Tec2	-0.233** (-3.01)	-0.0095*** (-4.522)	0.142*** (6.10)	0.0216*** (7.715)
Ev Durumu				
Ev Sahibi	-0.0456 (-0.14)	-0.006 (-0.661)	0.253 (1.55)	0.0319 (1.667)
Kira	-1.156* (-2.20)	-0.0336* (-2.315)	-0.0365 (-0.14)	0.0166 (0.556)
Gelir Düzeyi				
Gelir Grubu, %25- %50	-0.180 (-0.26)	-0.0027 (-0.130)	-0.147 (-0.71)	-0.0148 (-0.559)
Gelir Grubu, %50- %75	0.0613 (0.09)	0.00510 (0.245)	-0.180 (-0.85)	-0.0231 (-0.848)
Gelir Grubu, > %75	-0.0468 (-0.06)	0.0038 (0.173)	-0.286 (-1.34)	-0.0342 (-1.235)
Sosyal Yardım Alma	-2.168** (-3.17)	-0.0560** (-2.899)	-0.448* (-2.35)	-0.0153 (-0.654)
2014	0.458 (1.35)	0.0095 (1.008)	0.221 (1.39)	0.0188 (1.014)
2015	0.629 (1.83)	0.0166 (1.725)	0.110 (0.70)	0.00194 (0.108)
2016	0.866* (2.44)	0.0208* (2.101)	0.268 (1.61)	0.0170 (0.886)
Sabit	-8.159*** (-5.41)		3.774*** (4.36)	
Pseudo R ²	0.4678			
N	3,386			

Not: Tabloda M.E. ortalama marjinal etkileri göstermektedir. Parantez içindekiler t istatistikleri, * %10 seviyesinde anlamlı; ** %5 seviyesinde anlamlı; *** %1 seviyesinde anlamlı.

Ek Tablo 3: MNL Sonuçları, Erkek

	Emeklilik		Diğer	
	Katsayı	M.E	Katsayı	M.E
Değişkenler				
Yaş				
45-49	2.225*** (3.81)	0.203*** (3.690)	0.654** (2.59)	0.0091 (0.646)
50-54	2.830*** (4.91)	0.254*** (4.689)	1.193*** (4.30)	0.0302* (1.999)
55-59	3.622*** (6.18)	0.325*** (5.967)	1.492*** (4.48)	0.0368* (2.105)
60-64	4.280*** (7.15)	0.379*** (6.869)	2.269*** (5.40)	0.0694** (3.265)
65+	5.663*** (9.19)	0.487*** (8.815)	4.293*** (9.40)	0.158*** (7.029)
Bağımlı çocuk	-0.272* (-1.97)	-0.023 (-1.799)	-0.242 (-1.21)	-0.0094 (-0.929)
Medeni Durumu				
Bekar	0.232 (0.36)	0.0123 (0.207)	0.871 (1.82)	0.0422 (1.776)
Evlü	-0.491 (-1.78)	-0.0367 (-1.466)	-0.878** (-2.70)	-0.0397** (-2.487)
Sağlık Durumu				
Kötü	-0.591 (-1.04)	-0.038 (-0.757)	-1.617** (-3.03)	-0.0765** (-3.176)
Orta	-1.195* (-2.15)	-0.0852* (-1.741)	-2.495*** (-4.73)	-0.115*** (-4.847)
İyi	-1.423* (-2.56)	-0.0976* (-2.000)	-3.336*** (-6.27)	-0.156*** (-6.470)
Mükemmel	-1.361* (-2.17)	-0.0850 (-1.511)	-3.943*** (-5.11)	-0.187*** (-5.003)
Eğitim Durumu				
İlkokul/Ortaokul	-0.540* (-2.31)	-0.0413* (-1.950)	-0.736** (-3.25)	-0.0411* (-2.509)
Lise	-0.0696 (-0.24)	0.00180 (0.068)	-0.615* (-1.96)	-0.0397* (-1.921)
Yüksekokul/Üniversite+	-0.803** (-2.67)	-0.0543* (-1.980)	-2.491*** (-4.76)	-0.0979*** (-5.303)
Tecrübe	-0.0407 (-1.17)	-0.00330 (-1.031)	-0.0491 (-1.66)	-0.0021 (-1.426)
Tec2	-0.108* (-2.26)	-0.001* (-2.191)	-0.0610 (-1.26)	-0.002 (-0.818)
Ev Durumu				
Ev Sahibi	0.184 (0.90)	0.0201 (1.059)	-0.253 (-1.08)	-0.015 (-1.258)

Kira	-0.00562 (-0.02)	-0.002 (-0.069)	0.130 (0.40)	0.0068 (0.402)
Gelir Düzeyi				
Gelir Grubu, %25- %50	-0.115 (-0.61)	-0.003 (-0.172)	-0.710** (-3.12)	-0.0352** (-3.064)
Gelir Grubu, %50- %75	-0.396* (-2.00)	-0.0323 (-1.762)	-0.460 (-1.87)	-0.0193 (-1.549)
Gelir Grubu, > %75	-0.900*** (-4.17)	-0.0799*** (-4.021)	-0.454* (-2.04)	-0.0134 (-1.182)
Sosyal Yardım Alma	-0.951** (-3.14)	-0.102*** (-3.736)	1.166*** (5.84)	0.0703*** (7.144)
2014	-0.339* (-2.03)	-0.0273* (-1.767)	-0.423 (-1.91)	-0.018 (-1.606)
2015	-0.328* (-1.91)	-0.026 (-1.627)	-0.451* (-2.04)	-0.0196* (-1.748)
2016	0.181 (1.05)	0.0228 (1.421)	-0.520* (-2.30)	-0.0287* (-2.500)
Sabit	-3.089** (-2.83)		3.507*** (3.39)	
Pseudo R ²	0.4557			
N	3,198			

Kaynakça

- Acar E. Ö ve A. Tansel. (2014) Defining and Measuring Informality in the Turkish Labour Market. **ERC Ekonomi Çalışma Tebliği No: 14/09**, Ankara: ODTÜ.
- Alcan D., R. Can ve B. Pektaş (2015) **Türkiye İşgücü Piyasasında Hareketlilik: Mikro Veriye Dayalı Analiz**, Ankara: Kalkınma Bankası. [http://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2018/11/Turkiye_Isgucu_Piyasasinda_Hareketlilik_Mikro_Veriye_Dayali_Analiz.pdf] (10/06/2019).
- Alper, Y. (2018) **Türk Sosyal Güvenlik Sistemi ve Sosyal Sigortalar Hukuku**, 6. Baskı, Dora Yayıncılık, Bursa.
- Arksey H., Kemp P., Glendinning, C., Kotchetkova I. ve Tozer R. (2005) *Carers' Aspirations and Decisions Around Work and Retirement*, **DWP Research Report No. 290**, London: Department for Work and Pensions.
- Au, D., Crossley, T.F. ve Schellhorn, M. (2005) *The Effects of Health Shocks and Long-Term Health on The Work Activity of Older Canadians*, **Health Economics**, 14(10), 999-1018.
- Benitez-Silva, H. (2000) *Micro Determinants of Labour Force Status Among Older Americans*, NY: State University of New York at Stony Brook. Available at: [198.1049&rep=rep1&type=pdf] (31/01/2019).

- Bloom, D. E., Canning, D., and Moore, M. (2004) *The Effect of Improvements in Health and Longevity on Optimal Retirement and Saving*, **NBER Working Paper No. 10919**, Cambridge, MA: National Bureau of Economic Research
- Blundell, R. and Tanner, S. (1999) *Labour Force Participation and Retirement in the UK*, London: Institute of Fiscal Studies. Available at: [http://www.ifs.org.uk/docs/olderworkers.pdf] (25/07/2019)
- Blundell, R., Meghir, C. and Smith, S. (2004) Pension Incentives and The Pattern of Retirement in the United Kingdom, , Social Security Programs and Retirement around the World: Micro-Estimation (Editörler: Gruber J ve Wise D. A.), 643-689, Chicago: University of Chicago Press.
- Borland, J. (2005) *Transitions to Retirement: A Review*, **Melbourne Institute Working Paper Series Working Paper No. 3/05**, Melbourne: University of Melbourne.
- Bound J, Schoenbaum M, Stinebrickner T. R. ve Waidmann T. (1999) *The Dynamic Effects of Health on The Labour Force Transitions of Older Workers*, **Labour Economics**, 6(2), 179-202.
- Butler, M., Huguenin O. ve Teppa, F. (2005) *Why Forcing People to Save For Retirement May Backfire*, **CESifo 1 Working Paper No. 1458**, Munich: CESifo Group.
- Crawford R. ve Tetlow G. (2010) *Employment, Retirement and Pensions, Financial Circumstances, Health and Well-Being of the Older Population in England* (Editörler: J. Banks, C. Lessof, J. Nazroo, N. Rogers, M. Stafford ve A. Steptoe), London: Institute for Fiscal Studies. [http://www.ifs.org.uk/elsa/report10/ch2.pdf] (24/10 2018).
- Denton, F.T. ve Spencer, B.G., (2009) *What Is Retirement? A Review and Assessment of Alternative Concepts and Measures*, **Canadian Journal on Aging**, 28(1), 63-76.
- Disney, R., Emmerson, C. ve Wakefield, M. (2006) *Ill Health and Retirement in Britain: A Panel Data-Based Analysis*, **Journal of Health Economics**, 25(4), 621-649.
- Durusoy-Öztepe, Nagihan (2018) '**Çalışma Yaşamında Emekliler**', Gazi Kitabevi, Ankara.
- Evandrou, M. ve Glaser, K. (2004) *Family, Work and Quality of Life: Changing Economic and Social Roles Through the Life Course*, **Ageing and Society**, 24(5), 771-91.
- Fields, G.S. and Mitchell, O.S. (1984) *The Economics of Retirement Behaviour*, **Journal of Labour Economics**, 2(1), 84-105.
- Ford, J. L., Park, K. ve Sen, S. (2009) *All Work and No Play: Pecuniary Versus Non-Pecuniary Factors in The Labour Supply of The Elderly*, **Discussion Papers No. 49**, Birmingham: University of Birmingham, Department of Economics.
- Euwals, R., Van Vuuren D. ve Wolthoff R., (2006) *Early Retirement Behaviour in the Netherlands, Evidence From A Policy Reform*, **IZA Discussion Paper No. 1992**, Bonn: The Institute for the Study of Labour.
- Garcia-Gomez P., Jones, A. M. ve Rice, N. (2010) *Health Effects on Labour Market Exits and Entries*, **Labour Economics**, 17(1), 62-76.

- Gordon, R. ve Blinder, A. (1980) *Market Wages, Reservation Wages, and Retirement Decisions*, **Journal of Public Economics**, 14(2), pp. 277-308.
- Gustman, A.L. ve T. L. Steinmeier (1984) *Partial Retirement and the Analysis of Retirement Behaviour*, **Industrial and Labour Relations**, 37(3), 403-415.
- Gustman, A. L., & Steinmeier, T. L. (1986) *A Structural Retirement Model*, **Econometrica**, 54(3), 555-584.
- Iveson, M. H. ve Deary, I. J (2019) *Early-Life Predictors of Retirement Decisions and Post-Retirement Health*, **SSM -Population Health**, 8, pp. 1-9.
- Long J. S. (1997) **Regression Models for Categorical and Limited Dependent Variables**, California: Sage Publications.
- Lazear, E. (1986) *Retirement from The Labour Force*, **Handbook of Labour Economics** (Editörler: O. Ashenfelter ve R. Layard), vol.1, 303-355, Amsterdam: Elsevier.
- Lumsdaine, R., & Mitchell O. (1999) *New Developments in The Economic Analysis of Retirement*, **Handbook of Labour Economics** (Editörler: O. C. Ashenfelter ve D. Card), vol. 3C, 3261-3307, North-Holland: Elsevier Science.
- McNair, S., Flynn, M., Owen, L., Humphreys, C. ve Woodfield, S. (2004) **Changing Work in Later Life: A Study of Job Transitions**, Guilford: University of Surrey, Centre for Research into the Older Workforce.
- Maestas N. ve Zissimopoulos J. M. (2010) *How Longer Work Lives Ease the Crunch of Population Aging*, **Journal of Economic Perspective**, 24(1), 139-160.
- Meghir, C. ve Whitehouse, E. (1997) *Labour Market Transitions and Retirement of Men in the UK*, **Journal of Econometrics**, 79(2), 327-54.
- OECD (2016) **Ageing and Employment Policies**, Paris: Organisation for Economic Co-Operation and Development,
[<http://www.oecd.org/employment/ageingandemploymentpolicies.htm>]
(15/06/2019).
- OECD (2017a) **Pensions at A Glance 2017: Public Policies Across OECD Countries**, Paris: Organisation for Economic Co-Operation and Development.
- OECD (2017b), *“Demographic trends”*, in **Health at a Glance 2017: OECD Indicators**, Paris: Organisation for Economic Co-Operation and Development.
- OECD (2018), **Pension Outlook 2018**, Paris: Organisation for Economic Co-Operation and Development.
- Peracchi, F. ve Welch, F., (1994) *Trends in Labour Force Transitions of Older Men and Women*, **Journal of Labour Economics**, 12(2), 210-242.
- Rice, N., Roberts, J. ve Jones, A.M. (2007) *Sick of Work or Too Sick to Work? Evidence on Health Shocks and Early Retirement from the BHPS*, **SERP Working Papers No. 2007/002**, University of Sheffield.
- Tanner, S. (1998) *The Dynamics of Male Retirement Behaviour*, **Fiscal Studies**, 19(2), 175-196.

Warren D, (2008) *Retirement Expectations and Labour Force Transitions: The Experience of The Baby Boomer Generation*, **Working Paper No. 24/08**, Melbourne: Melbourne Institute of Applied Economic and Social Research.

Whiting, E. (2005) *The Labour Market Participation of Older People*, **Labour Market Trends**, 109(7), 285-296.